

Petek
Fotó: Balázs Ödön

A lovak összetörte legény balladája

Balladák földjén élünk! Erdélyben, Székelyföldön létünk számtalan tragikus mozzanatát balladák őrzik. A nép költői lelkülete nemegyszer azonnal „tragikus dalban” rögzített egy-egy megrázó esetet.

Az udvarhelyszéki Székelypetek falu is igazi balladatermő helynek bizonyult, ahol az 1980-as években több mint ötven balladát, balladaváltozatot gyűjtöttem. Ezek között volt a Józsa Sándor balladája is, amelynek *A lovak összetörte legény* témacímét adtam. Témája, dallama, stílusa szerint a balesetről, szerencsétlenségről szóló új, helyi balladák közé sorolható. Egyetlen változatát sem találtam más gyűjteményekben.

Józsa Sándor

(A lovak összetörte legény)

Hallod, babám, a faluba mi történt?
Józsa Sándort a lovak összetörték.
Elfolyt vére, mint a fogolyamadárnak,
A hodgyai Józsa János fiának.

Petek között megért a fehér szilva,
Józsa Sándort hozzák haza meghalva.
Hozzák, hozzák, viszik a temetőbe,
Biás Zsuzsi el sem búcsúzott tőle.

Bádogozzák a petéki templomot,
Kilenc kislány hordja rá a bádogot.
Kilenc kislány, kilenc ügyes
legénnyel,
Csak én hordom a más szeretőjével.

Énekelte: Józsi Pálné Biró Lídia
77 éves (Petek, 1984)

Gyűjtötte: Lőrincz József

Nem tévedés. Habár létezik a hasonló nevű alföldi betyárról, Rózsa Sándorról is ballada, ez esetben a Szé-

kelyföld déli peremén, Petken megesett tragikus eseményhez kapcsolódik a történet. Amint a gyűjtés évében egy másik nótafától megtudtam: „Józsa Sándor, a hodgyai Józsa János fia ide jött vejnek, elment szántani, a két csitkó elkapta, a borna (borona) alá került, meghalt. Biás Zsuzsi volt a felesége. Nálunk leánykori nevén szó-

lítják az asszonyt, a koporsójára is így írják.” Ugyanakkor a falubeli balladák születésének körülményeire is rávilágított az adatközlő: „Ezt az éneket az itteni legények-leányok kezdték. Szokás volt, hogy tragikus halálkor éneket találtak ki, azt a sírnál elénekelték, s azután is fennmaradt. Ez is kiment divatból.” (Adatközlő: Nagy Kálmánné János Margit 36 éves, Petek, 1984.)

A balladateremtés sajátos módozatára figyelhetünk fel abban is, hogy a szerzők utolsó szakaszként egy, szintén a faluban keletkezett népdal egyik szakaszát építették be. Feltehetjük a kérdést, vajon a népdal vagy a ballada keletkezett-e hamarabb. De lássuk a népdal szövegét:

Bádogozzák a petéki templomot,
Kilenc kislány hordja rá a bádogot.
Kilenc kislány, kilenc ügyes barna
legénnyel,
Csak én hordom a más szeretőjével.

Kilenc kislány kimént a temetőbe.
Mind a kilenc letérgyépölt a földre.
A tizedik így sóhajt föl a magas égre:
Mér is löttem réguta szeretője.

A népdalt Nagy Kálmánné János Margit 36 éves (Petek, 1984) énekelte el. Ugyancsak ő segítette a szövegek keletkezése időpontjának a megállapításában: „Ezt az éneket akkor énekölték, mikor a peteki templomot, a tornyot csérepfödés után bádogozták bé, mert a csérepet fújta le a szél, az első

*A ballada dallamát
kottázta László Judit*

világháborúban voltak a legényök, a lányok hordták a bádogot, közmunkával csinálták a bádogozást.” Feltételezésem szerint valamivel később történt a Józsa Sándor balesete, és akkor a már létező népdal szakaszát használták fel sebtében, az alkalomnak megfelelően a balladaszerzők.

A különböző műfajú két szöveg dallama is azonos, csak az előadás tempója különböző. A balladéé lassúbb, a dalé feszebb, pattogóbb, a csárdáséhoz közelebb álló, gyorsabb. A hangsúlyos verselésű szövegek ritmikája is eltérő. A balladaszakaszok mind a négy sora háromütemű tizenegyes. A népdalban az első, második és negyedik sorok háromütemű tizenegyesek (4/4/3), a harmadik, a „bar-na” szóval megugratott sor négyütemű tizenhármassal (4/4/4/1). Így válik ez a szöveg feszebbé azáltal, hogy az eltérően több szótagú sort gyorsabban kell ejteni. Páros rímek erősítik a sorok együvé tartozásának érzését, a szövegkohéziót.

A ballada szövegét, habár új ballada, csiszoltság, szűkszavúság, drámai tömörség jellemzi, mindez gyakori közösségi használatra utal, arra, hogy Petken szívesen énekeltek balladát, és ez a kedveltek közé tartozhatott. A helyszínt épp csak megjelöli. Stílusa szerint a Korondon és Székelypálfalván gyűjtött Butyka Imreballada változataival mutat hasonlóságot, de pár háromszéki balladával is. Balladai közhelyeket, vándormotívumokat, fordulatokat használ. A kezdősor, például, a régi ballada előadók kezdőformulája: „Hallod, babám, a faluban mi történt?” Szép, kifejező az „Elfolyt vére, mint a fogoly-madárnak” hasonlat. A népdalok természetesi kezdőképére emlékeztet a „Peték között mégért a fehér szilva” sor, párhuzam, ismétlés, ellentét erősíti még a szöveg költői erejét. Mindez, talán, bizonyítja, mi a titka annak, hogy ez a népdal fennmaradt szinte egy évszázadig a közösségi tudatban és az egyéni emlékezetben, amely közvetítése által itt bemutathattam önöknek.

Lőrincz József

*Petki asszonyok
Fotó: Balázs Ödön*

*Petki házak és gémeskút
Fotó: Balázs Ödön*

*A petki református templom
Fotó: Magyarai Hunor*